

Για τη σειρά της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας «ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ»
ελήφθησαν υπόψη οι στερεότυπες εκδόσεις *Oxford Classical Texts*
και *BSB B.G. Teubner Verlagsgesellschaft* καθώς και οι:

- *Loeb Classical Library*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, William Heinemann Ltd.
- *Les Belles Lettres*. Collection des Universités de France, publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé.
- *Tusculum Bücherei*. Heimeran Verlag, München.
- *I poeti greci tradotti da Ettore Romagnoli*. Bologna, Nicola Zanichelli editore.
- *Pubblicazioni dell' istituto universitario di magistero di Catania*. Serie filosofica. Testi e documenti.
- *Les auteurs grecs expliqués d'après une méthode nouvelle par deux traductions françaises: l'une littéraire et juxtapaléaire présentant le mot-à-mot français en regard des mots grecs correspondants, l'autre corrigée et précédée du texte grec*. Paris, Librairie Hachette et Cie.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΕΙΡΑΣ
Ὁδυσσεύς Χατζόπουλος

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΡΓΟΥ
Ἄθηνᾶ Χατζοπούλου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
191 ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ 191

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

ΠΑΝΤΑ

Τόμος Δεύτερος

ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Βιβλία Γ', Δ', Ε'

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ 1911
ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ 1921

Εισαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια
Φιλολογική Ομάδα Κλάκτου

Κ Α Κ Τ Ο Σ

κατὰ τὴν ἀρχὴν ὠρισμένος· τούτων γὰρ ἢ πᾶσιν ἢ τισὶν ἀποδεδόται τὸ βουλευέσθαι καὶ δικάζειν ἢ περὶ πάντων ἢ περὶ τινῶν. τίς μὲν οὖν ἔστιν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν· ᾧ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως, πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλήθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἶπεῖν.

2. Ὅριζονται δὲ πρὸς τὴν χρῆσιν πολίτην τὸν ἐξ ἀμφοτέρων πολιτῶν καὶ μὴ θατέρον μόνον, οἷον πατρός ἢ μητρός, οἱ δὲ καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλέον ζητοῦσιν, οἷον ἐπὶ πάμπους δύο ἢ τρεῖς ἢ πλείους. οὕτω δὲ ὀριζομένων πολιτικῶς καὶ παχέως, ἀποροῦσί τινες τὸν τρίτον ἐκεῖνον ἢ τέταρτον, πῶς ἔσται πολίτης. Γοργίας μὲν οὖν ὁ Λεοντίνος, τὰ μὲν ἴσως ἀπορῶν τὰ δ' εἰρωνευόμενος, ἔφη, καθάπερ ὄλμους εἶναι τοὺς ὑπὸ τῶν ὄλμοποιῶν πεποιημένους, οὕτω καὶ Λαρισαίους τοὺς ὑπὸ τῶν δημιουργῶν πεποιημένους· εἶναι γὰρ τινὰς λαρισσοποιούς. ἔστι δ' ἀπλοῦν. εἰ γὰρ μετεῖχον κατὰ τὸν ῥηθέντα διορισμὸν τῆς πολιτείας, ἦσαν πολῖται· καὶ γὰρ οὐδὲ δυνατόν ἐφαρμόττειν τὸ ἐκ πολίτου ἢ ἐκ πολίτιδος ἐπὶ τῶν πρώτων οἰκησάντων ἢ κτισάντων.

ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο μάλλον ἔχει ἀπορίαν, ὅσοι μετέσχον μεταβολῆς γενομένης πολιτείας, οἷον < α > Ἀθηνησιν ἐποίησε Κλεισθένης μετὰ τὴν τῶν τυράννων ἐκβολήν· πολλοὺς γὰρ ἐφυλέτευσε ξένους καὶ δούλους μετοίκους. τὸ δ' ἀμφισβήτημα πρὸς τούτους ἔστιν οὐ τίς πολίτης, ἀλλὰ πότερον ἀδίκα ἢ δικαίως. καίτοι κἂν τοῦτό τις ἔτι προσαπορήσειεν, ἄρ' εἰ μὴ δικαίως πολίτης,

της εκκλησίας του δήμου και δικαστής, αλλά ο διορισμένος άρχοντας. Σε τούτους λοιπόν, δηλαδή σε όλους μαζί ή σε ορισμένους μόνο, έχει ανατεθεί να συσκέπτονται και να δικάζουν είτε για όλα είτε για ορισμένα. Να λοιπόν ποιος είναι πολίτης· εκείνος που συμμετέχει είτε στη βουλευτική είτε στη δικαστική εξουσία, και πόλη είναι, για να το πω απλά, σύνολο πολιτῶν ικανό να εξασφαλίσει αὐτάρκεια ζωῆς.

2. Συνήθως χαρακτηρίζεται ως πολίτης, ο καταγόμενος από γονεῖς που και οι δυο είναι πολίτες, όχι μόνο ο πατέρας ή μόνο η μητέρα. Άλλοι όμως ζητούν επί πλέον να είναι πολίτες και δύο ή τρεις ή και περισσότερες γενιές προγόνων. Από τούτον όμως τον συνοπτικό ορισμό του πολίτη, γεννιέται σε μερικούς η απορία πῶς θ' αποδειχθεί ότι ήταν πολίτης ο τρίτης ή τέταρτης τάξης πρόγονος. Γι' αυτό κι ο Γοργίας ο Λεοντίνος, είτε επειδή απορούσε πραγματικά είτε επειδή ήθελε να ειρωνευθεί, εἶπε πως, όπως τα γουδιά τα κατασκευάζουν οι γουδοποιοί, έτσι και τους πολίτες της Λάρισσας τους κατασκευάζουν οι εργάτες· διότι μερικοί είναι λαρισσοποιοί¹⁵, και τούτο είναι απλό. Αν μεν συμμετείχαν στην πολιτεία, όπως ορίσαμε, ήταν πολίτες, διότι δεν θα ήταν δυνατόν να εφαρμοστεί η αρχή αν προέρχονται από πολίτη ή πολίτιδα, από τους πρώτους που κατοίκησαν ή έκτισαν την πόλη.

Αλλά βέβαια τούτο δημιουργεί μεγαλύτερη απορία, για όσους συμμετείχαν σε επανάσταση που μετέβαλε το πολίτευμα, όπως έκανε στην Αθήνα ο Κλεισθένης¹⁶ μετὰ την εκδίωξη των τυράννων, γιατί ενέγραψε στα μητρώα των φυλών πολλούς ξένους, δούλους και μετοίκους. Για τούτους όμως η απορία δεν είναι ποιος είναι πολίτης, αλλά αν έγινε πολίτης δίκαια ή άδικα. Αν και μπορεί κανείς να έχει και τούτη ακόμη την απορία, είναι άραγε πολίτης εκείνος που

1276a οὐ πολίτης, ὡς ταῦτο δυναμένου τοῦ τ' ἀδίκου καὶ τοῦ
 ψευδοῦς. ἐπεὶ δ' ὀρῶμεν καὶ ἄρχοντάς τινας ἀδίκως, οὓς
 ἄρχειν μὲν φήσομεν ἀλλ' οὐ δικαίως, ὁ δὲ πολίτης ἀρχῆν
 τινὶ διωρισμένος ἐστίν (ὁ γὰρ κοινῶν τῆς τοιαύτου
 5 ἀρχῆς πολίτης ἐστίν, ὡς ἔφαμεν), δηλὸν ὅτι πολίτας μὲν
 εἶναι φατέον καὶ τούτους· περὶ δὲ τοῦ δικαίως ἢ μὴ
 δικαίως συνάπτει πρὸς τὴν εἰρημένην πρότερον ἀμφισβή-
 τησιν. ἀποροῦσι γὰρ τινες πόθ' ἢ πόλις ἔπραξε καὶ πότε
 οὐχ ἢ πόλις, οἷον ὅταν ἐξ ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίδος
 10 γένηται δημοκρατία (τότε γὰρ οὔτε τὰ συμβόλαια ἐνιοὶ
 βούλονται διαλύειν, ὡς οὐ τῆς πόλεως ἀλλὰ τοῦ τυράννου
 λαβόντος, οὐτ' ἄλλα πολλὰ τῶν τοιούτων, ὡς ἐνίας τῶν
 πολιτειῶν τῷ κρατεῖν οὔσας, ἀλλὰ οὐ διὰ τὸ κοινῇ
 συμφέρον)· εἴπερ οὖν καὶ δημοκρατοῦνταί τινες κατὰ
 15 τὸν τρόπον τοῦτον, ὁμοίως τῆς πόλεως φατέον εἶναι
 ταύτης τὰς τῆς πολιτείας ταύτης πράξεις καὶ τὰς ἐκ
 τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς τυραννίδος. ἔοικε δ' οἰκεῖος ὁ
 λόγος εἶναι τῆς ἀπορίας ταύτης πως, πότε χρῆ λέγειν τὴν
 πόλιν εἶναι τὴν αὐτὴν ἢ μὴ τὴν αὐτὴν ἀλλ' ἑτέραν. ἢ μὲν
 20 οὖν ἐπιπολαιότητι τῆς ἀπορίας ζητήσῃς περὶ τὸν τόπον
 καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐστίν· ἐνδέχεται γὰρ διαζευχθῆναι
 τὸν τόπον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοὺς μὲν ἕτερον τοὺς
 δ' ἕτερον οἰκῆσαι τόπον.

ταύτην μὲν οὖν προαιτέραν θετέον τὴν ἀπορίαν
 (πολλαχῶς γὰρ τῆς πόλεως λεγομένης, ἐστὶ πως εὐμά-
 25 ρεια τῆς τοιαύτης ζητήσεως)· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν τὸν
 αὐτὸν κατοικούντων ἀνθρώπων πότε δεῖ νομίζειν μίαν
 εἶναι τὴν πόλιν; οὐ γὰρ δὴ τοῖς τείχεσιν· εἴη γὰρ ἂν
 Πελοποννήσῳ περιβαλεῖν ἐν τείχος. τοιαύτη δ' ἴσως ἐστὶ
 καὶ Βαβυλῶν καὶ πᾶσα ἣτις ἔχει περιγραφήν μαλλον

έγινε ἀδίκαι; Γιατί το ἀδικο ἐξισώνεται με το ψεύδος.
 Ἐπειδὴ ὁμως βλέπουμε καὶ μερικούς που εἶναι ἀρχοντες
 ἀδίκαι, για τους οποίους δεν λέμε ὅτι κατέχουν ἀδίκαι το
 ἀξίωμα (γιατί ὅπως εἶπαμε, πολίτης εἶναι ὅποιος συμμε-
 τέχει σε τούτη τὴν ἐξουσία), εἶναι φανερό πως καὶ τούτους
 πρέπει να τους ονομάζουμε πολίτες. Για το αν δίκαια ἢ
 ἀδίκαι εἶναι πολίτες, τούτο ἔχει να κάνει με τὴν προηγού-
 μενη ἀμφισβήτηση¹⁷. Γιατί μερικοί ἀναρωτιοῦνται πότε ἡ
 πόλη εὐθύνεται για κάτι ἢ ὄχι, ὅπως ὅταν ἀπὸ ὀλιγαρχικό
 ἢ τυραννικό το πολίτευμα γίνε δημοκρατικό. Ὑπάρχουν
 τότε μερικοί που δεν θέλουν να ἐκπληρώσουν τις υποχρε-
 ῶσεις τους, με το ἐπιχείρημα πως δεν τις καθόρισε ἡ
 πολιτεία ἀλλὰ ὁ τύραννος¹⁸, προβάλλουν δε καὶ ἄλλους ἰσχυ-
 ρισμούς ὅπως ὅτι μερικά πολιτεύματα στηρίζονται στη βία
 καὶ ὄχι στο κοινό συμφέρον¹⁹. Ἀκόμα λοιπὸν καὶ αν μερικές
 πόλεις γίνονται με τέτοιο τρόπο δημοκρατικές, μπορούμε να
 πούμε πως οἱ συμφωνίες ἐγίναν ἀπὸ τὴν ἴδια πολιτεία,
 ὅπως καὶ ὅταν το πολίτευμά τῆς ἦταν ὀλιγαρχικό ἢ τυραννι-
 κό; Ἡ αἰτία τῆς ἀπορίας τούτης εἶναι σχετική με τὴν ἐξῆς:
 Πότε λέγεται πως μια πόλη παραμένει ἡ ἴδια καὶ πότε δεν
 εἶναι ἡ ἴδια ἀλλὰ ἄλλη; Ἡ πιο ἐπιφανειακή ἐξέταση ἐτούτης
 τῆς ἀπορίας ἀναφέρεται στον τόπο καὶ τους ἀνθρώπους.
 Γιατί οἱ ἀνθρώποι μπορούν να χωριστοῦν²⁰ ἀπὸ τον τόπο
 καὶ μερικοί να μείνουν στον ἕναν καὶ ἄλλοι στον ἄλλον.

Ἄν λοιπὸν ἐξετάσουμε το θέμα ἀπὸ τὴν πιο ἀπλή τούτη
 ἀποψη, εὐκόλα λύνεται ἡ ἀπορία γιατί εἶναι πολλές οἱ
 ἐκδοχές του ὅρου πόλη²¹. Καὶ ὅταν οἱ ἀνθρώποι κατοικοῦν
 στον ἴδιο τόπο, πότε πρέπει να θεωρεῖ κανεὶς πως ἀποτε-
 λοῦν μία πόλη; Δεν θα μας πείσουν βέβαια τα τείχη τῆς,
 γιατί καὶ ολόκληρη ἡ Πελοπόννησος²² θα ἦταν δυνατόν να
 περικυκλωθεῖ με τείχος. Ἀυτό ἀκριβῶς μπορεί να συμβαί-
 νει με τὴ Βαβυλώνα²³ καὶ με κάθε ἄλλη πόλη με περίμετρο